

УДК 379.852

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ
В УКРАЇНІ**

Н. Савіцька, к. е. н.

Львівський інститут економіки і туризму

Постановка проблеми. Туризм останніми роками став явищем глобального масштабу та однією з найпотужніших галузей світової економіки. Динамічно ця галузь розвивається і в нашій країні. Її швидкому розвитку сприяє розширення політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між Україною та іншими державами [4]. Популярним, перспективним і динамічним напрямом індустрії туризму є екотуризм, основною ідеєю якого стала гармонізація стосунків людини з навколишнім природним середовищем, турбота про збереження довкілля, що

використовується в туристичних цілях, та підвищення екологічної свідомості суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками у вітчизняних та зарубіжних джерелах зростає кількість публікацій стосовно розвитку екотуризму. Дослідження різних аспектів розвитку екотуризму відображені в працях І. Бочана, В. Гетьмана, А. Дроздової, О. Дмитру, Ю. Зінько, О. Любіцевої, М. Мальської, М. Рутинського, Т. Сергеевої, В. Чижової, В. Храбовченка та ін. Проте проблеми формування стратегії розвитку екотуризму в Україні розкриті недостатньо і потребують подальшого опрацювання.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – охарактеризувати актуальні проблеми і перспективи розвитку екотуризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Екотуризм передбачає відпочинок в екологічно чистих регіонах. В Україні таких регіонів багато, що робить країну екологічно привабливою для любителів екотуризму. Основною ідеєю екологічного туризму є насамперед турбота про навколишнє природне середовище, що використовується в туристичних цілях. До екотуризму належать всі види туризму, які мінімально або взагалі не впливають на довкілля і забезпечують рівновагу між туристом, природною і господарською діяльністю. Такими екологічно безпечними видами в туризмі вважають пішохідні й велосипедні прогулянки дорогами, альпінізм, спостереження за природою, плавання на байдарках та каное, спортивну морську риболовлю, лижні мандрівки в горах [5].

Україна має великий потенціал для розвитку екотуризму: рекреаційні ландшафти (лісові, приморські, гірські), природно-заповідні об'єкти (національні природні та регіональні ландшафтні парки, біосферні заповідники, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо). Це унікальні ресурси для перспективного розвитку екотуризму. Загальна площа земель, придатних для рекреації і туристичного використання, складає 9,4 млн га, що становить 15,6% усієї території України. Із них 7,1 млн га припадає на рівнинні рекреаційні території, 2,3 млн га – на гірські (1,9 млн га – на Карпати, 0,4 млн га – на Кримські гори) [5]. Загальна площа природно-заповідного фонду нашої країни становить 2,8 млн га. На території України знаходяться чотири біосферні заповідники (Асканія Нова, Карпатський, Дунайський, Чорноморський); 19 природних заповідників (з яких 9 – на території західних областей України: Горгани, Розточчя, Медобори, Рівненський та Черемський); 42 національні природні парки (з них 18 функціонує на землях західних областей України), 48 регіональних ландшафтних парків; 809 заповідних урочищ. Рекреаційна діяльність у межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду України може здійснюватися за такими основними видами: відпочинок (загальнооздоровчий, культурно-пізнавальний, короткотерміновий, розбиття наметів, розкладання вогнищ у спеціально обладнаних та відведених для цього місцях тощо); екскурсійна діяльність (екскурсії маркованими екологічними стежками, відвідання виставок, музеїв, заснованими яких є установи природно-заповідного фонду); туристична діяльність (науково-пізнавальний, пішохідний, орнітологічний (спостереження за птахами), етнографічний, лижний, велосипедний, кінний, водний, спелеологічний,

підводний туризм (дайвінг), парашутизм тощо); оздоровлення (використання туристами різних природних лікувальних ресурсів природно-заповідного фонду з метою відновлення власних розумових, духовних і фізичних сил; любительське і спортивне рибальство і полювання [1].

Згідно зі стратегією сталого розвитку туризму основним завданням останнього на будь-якій території є спричинення мінімального впливу на природні комплекси, розташовані в її межах. Екологічний туризм у контексті сталого розвитку передбачає раціональне використання та відтворення екологічних ресурсів, а також збереження етнокультурного середовища, відновлення і збереження традиційного способу життя місцевого населення, його культури та етнографічних особливостей. Тривалий час туризм вважали відносно екологічно безпечною сферою діяльності, за що він отримав образну назву – «індустрія без труб». Реальні масштаби впливу туризму на довкілля часто залишаються прихованими за рахунок того, що транспортні перевезення, готельний та ресторанний бізнес сприймаються як окремі сектори сфери послуг, а не як взаємопов'язані компоненти єдиного комплексу, основним завданням якого є задоволення зростаючих потреб туристичної сфери.

Основними причинами негативного впливу туризму на довкілля є передусім надмірна концентрація туристичного руху в часі і в просторі, нерівномірне розташування туристичної інфраструктури, недосконалі форми організації відпочинку, а також брак екологічної культури туристів. Можна виділити три основні джерела такого впливу: самі туристи; заклади, що надають послуги гостинності, а також транспортні засоби. Вплив туристів проявляється у витокуванні ґрунту та рослинності на туристичних маршрутах, засміченні території, збільшенні ймовірності виникнення пожеж, знищенні певних видів рослин чи тварин і створенні фактора турбування. Ці зміни можуть досягати значних масштабів внаслідок масових скупчень туристів на певних ділянках: на пляжах, популярних гірських маршрутах і найбільш відвідуваних вершинах, у приміських рекреаційних зонах, поблизу привабливих туристичних об'єктів (печер, водоспадів тощо).

Важливим є вплив на довкілля закладів туристичної інфраструктури (насамперед потужних готельно-розважальних і туристичних комплексів). Діяльність таких закладів часто пов'язана із надмірним споживанням природних ресурсів (прісної води, енергії), продукуванням великої кількості твердих побутових відходів. Концентрація великої кількості таких об'єктів на територіях із високою рекреаційною цінністю може призводити до погіршення естетичної цінності ландшафту.

Потенційно небезпечною для довкілля сферою діяльності в туризмі є транспортні перевезення. Туристи складають значну частину пасажирів на різних видах транспорту. Основними екологічними проблемами транспорту є надмірне споживання природних ресурсів, хімічне забруднення повітря, ґрунту та води, шумове забруднення, а також проблеми, пов'язані з будівництвом транспортних комунікацій.

Отже, вплив туризму на довкілля має комплексний характер і проявляється як на локальному, так і на глобальному рівні. Усе розмаїття проявів такого впливу на локальному рівні можна звести до трьох основних груп: використання природних ресурсів (земельних, водних, енергетичних); забруднення (повітря, води, поверхні ґрунту, шумове, естетичне тощо); фізичний вплив (ерозія ґрунтів, зміни ландшафту, деградація окремих екосистем, вплив на флору і фауну). На глобальному рівні туризм має безпосереднє відношення до таких екологічних проблем, як глобальні зміни клімату, руйнування озонового шару землі, скорочення біорозмаїття, зникнення окремих видів тощо.

Глобальні екологічні проблеми людства також можуть мати відчутний вплив на розвиток туризму. Серед першочергових факторів впливу можна виділити:

- природні катастрофи (повені, землетруси, лісові пожежі, виверження вулканів, урагани, тайфуни, торнадо, сходження лавин, посухи, спалахи епідемії інфекційних захворювань, техногенні збитки);

- глобальні зміни клімату (аномальне підвищення температури та скорочення запасів питної води в субтропічних і тропічних регіонах; зменшення снігопадів та скорочення тривалості залягання снігового покриву на гірськолижних курортах; загроза затоплення острівних і прибережних територій, що є важливими туристичними дестинаціями; деградація цінних екосистем; збільшення частоти екстремальних погодних явищ).

Загострення екологічних проблем туристичної діяльності вимагає пошуку нових векторів розвитку, одним з яких є забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку екотуризму. Загалом під екологізацією розуміють науково обґрунтовану діяльність людини, яка спрямована на розумне управління процесом взаємодії людського суспільства з природним середовищем. Екологізація є сукупністю засобів і методів, які допомагають раціонально використовувати, охороняти і відтворювати природні ресурси у повній відповідності до основних принципів функціонування біосфери. Основна мета екологізації в туризмі полягає у зведенні до мінімуму негативного впливу туристичної діяльності на процеси кругообігу речовини та енергії в природі та зменшення рекреаційного навантаження на туристичні об'єкти.

Висновки. Для розвитку екотуризму в Україні необхідні [5]:

- прийняття законів, які б регулювали вплив на природне середовище транспорту, закладів громадського харчування і розміщення, створення установ, які б здійснювали екологічний контроль; пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів використання і споживання природних ресурсів території, виходячи з принципів охорони навколишнього середовища;

- удосконалення правового забезпечення розвитку рекреаційних територій, на якому ґрунтується використання природних ресурсів, їх відтворення, охорона, екологічна безпека, захист життя і здоров'я людини;

- проведення комплексного управління охороною природного середовища, здійснення єдиної науково-технічної політики в галузі використання та відтворення природних ресурсів;
- забезпечення доступності інформації про пропозиції українського екотуризму для закордонного споживача;
- удосконалення маркетингової політики у сфері екотуризму;
- створення позитивного туристичного іміджу України через удосконалення комплексної рекламно-інформаційної кампанії у засобах масової інформації України та за кордоном;
- розвиток виставково-ярмаркової діяльності в галузі екотуризму;
- організація презентацій туристичних можливостей нашої держави в країнах, які спрямовують туристів до України;
- впровадження ресурсоощадних технологій, що зводяться до дружнього ставлення до природи, її охорони та збереження;
- забезпечення сталого розвитку туризму, тобто такого, який своєю діяльністю не шкодить навколишньому середовищу, має екологічну життєздатність, не справляє негативного впливу на культурні традиції місцевого населення;
- створення пільгових умов діяльності для тих фізичних і юридичних осіб, які займаються екотуризмом.

Розроблення законодавчих, нормативно-правових, організаційно-економічних умов для розвитку екотуризму сприятиме перетворенню його на соціально орієнтовану, економічно ефективну, екологічно спрямовану (збереження навколишнього середовища, придатного для проживання та відпочинку людей) сферу діяльності.

Бібліографічний список

1. Європейський центр екотуризму і агротуризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eceaf.nl>.
2. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://weforum.org>.
3. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bib.convdocs.org/v10943/>.
4. Концепція розвитку туризму до 2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
5. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 366 с.

Савіцька Н. Соціально-економічні аспекти розвитку екотуризму в Україні

Висвітлено суть, види, напрями розвитку екотуризму. Проаналізовані джерела негативного впливу туризму на довкілля.

Ключові слова: екотуризм, довкілля, сталий розвиток.

Savitska N. Socio-economic aspects of tourism development in Ukraine

In the article investigated the essence, types and directions of development of ecotourism. We also analyzed sources of the negative impact of tourism on the environment.

Key words: ecotourism, environment, sustainable development.

Савицкая Н. Социально-экономические аспекты развития экотуризма в Украине

Показана сущность, виды, направления развития экотуризма. Дан анализ источников отрицательного воздействия туризма на окружающую среду.

Ключевые слова: экотуризм, окружающая среда, устойчивое развитие